

САДОВА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-
Франківського юридичного інституту, кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ І ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЛЬЩІ

Кримінальне процесуальне законодавство Польщі розвивається в напрямку гуманізації та демократизації його інститутів, наближення кримінально-процесуальних норм до європейських стандартів. Основним джерелом кримінального процесуального права Польщі є кримінальний процесуальний кодекс 1997 року, який є об'єктом постійної уваги законодавця, що обумовлено необхідністю внесення змін до багатьох кримінально-процесуальних норм в контексті сьогодення. Зокрема, в липні 2015 року вступили в дію істотні зміни до КПК Польщі, які, на думку польських процесуалістів, означають появу в цій країні цілком оновленого кримінального процесуального законодавства зі змагальною формою кримінального судочинства [1].

Згідно зі ст. 2 КПК Польщі завданням кримінального процесу є забезпечення встановлення і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення, забезпечення того, щоби жодна невинувата особа не була названа винною; забезпечення правильного застосування норм кримінального права, виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину. Завдання кримінального процесу будуть виконані не тільки шляхом боротьби зі злочинністю, а також шляхом попередження злочинів, з поєднанням приписів закону і загальнолюдських принципів; забезпечення правового захисту прав потерпілого; забезпечення вирішення справи у розумні строки [2].

Таким чином, КПК Польщі серед своїх завдань не містить згадки про швидкість, а визначає своїм завданням забезпечення вирішення справи в розумні строки. Згідно ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону, який вирішить спір щодо його цивільних прав та обов'язків, або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Кожна особа, яка переслідується в кримінальному порядку, має право на отримання остаточного рішення про обґрунтованість пред'явленого їй кримінального обвинувачення протягом розумного строку [3].

Право на свободу і особисту недоторканність у Республіці Польщі гарантоване, в першу чергу, Конституцією. Відповідно до статті 41 Основного закону, особиста недоторканність та безпека повинні бути забезпечені кожному, будь-яке позбавлення чи обмеження волі може

бути застосоване лише відповідно до принципів та процедур, визначених законом.

Будь-яка особа, позбавлена свободи інакше, ніж на підставі вироку суду, має право звернутися до суду з проханням негайно ухвалити рішення про законність позбавлення свободи. Про факт будь-якого обмеження свободи негайно повідомляються члени сім'ї заарештованого або затриманого, чи інша особа за його вибором.

Кожна затримана особа повинна негайно та у зрозумілий їй спосіб бути повідомлена про причини такого затримання. Особа повинна протягом 48 годин після затримання бути передана до суду для розгляду питання щодо затримання. Затримана особа підлягає негайному звільненню, якщо постановою про тимчасове затримання, видана судом, із зазначенням висунутих проти неї обвинувачень, не буде надана їй протягом 24 годин з моменту передання особи у розпорядження суду.

Цією ж статтею встановлюється обов'язок ставитись до будь-якої особи, позбавленої свободи, гуманним чином, в разі незаконного позбавлення свободи особі надається право на компенсацію [4].

Однак, право на свободу не є абсолютним, оскільки демократичні держави мають своїм позитивним обов'язком забезпечувати громадський спокій і безпеку, і, за необхідності, обмежувати особисту свободу тих, хто на них посягає, за наявності на те законних підстав.

Стаття 31 Конституції Польщі передбачає загальну правову основу та підстави для обмеження прав людини, згідно з якою свобода особи охороняється законом, кожен зобов'язаний поважати свободи та права інших, ніхто не може бути змушений робити те, що не вимагається законом. Будь-які обмеження щодо здійснення конституційних свобод та прав можуть бути встановлені лише законом і лише в разі необхідності в демократичній державі, з метою захисту безпеки або громадського порядку, або для захисту природного середовища, здоров'я або суспільної моралі, або свободи та права інших осіб. Такі обмеження не повинні порушувати сутність свобод та прав [4].

Таким чином, існує кілька умов, згідно яких будь-яке право людини, зокрема право на свободу і особисту недоторканність, може бути обмежено загалом:

- таке обмеження встановлене лише законом;
- обмеження є необхідним в демократичній державі для захисту безпеки або громадського порядку;
- обмеження є необхідним для захисту природного середовища, здоров'я або суспільної моралі;
- обмеження є необхідним для захисту свобод та прав інших осіб.

Ці умови узгоджуються з ст. 5 Європейської конвенції, яка передбачає можливість встановлення державою обмежень права на свободу з метою захисту самої особи або з метою захисту інших осіб чи суспільства в цілому [3].

Найпоширенішою проблемою щодо забезпечення права на свободу є тривалість досудового ув'язнення, вітчизняні та міжнародні неурядові організації критикують надмірну тривалість тримання під вартою в Польщі. Вказівки Міністерства юстиції, видані у 2006 році, зобов'язали

прокурорів утриматись від застосування досудового ув'язнення у випадках вчинення злочинів невеликої тяжкості. В результаті цього за останні роки відбулось систематичне зниження кількості осіб, які перебувають під вартою протягом досудового слідства, що зараз знаходиться на найнижчому рівні за період понад двадцять років [5].

Станом на 31 жовтня 2015 року 3536 осіб утримувались у в'язницях як досудові ув'язнені в Польщі. В той же час загальна кількість в'язнів в країні становить 72 195. Це означає, що досудове ув'язнення становить 6,0% усіх затриманих. Хоча цей відсоток здається низьким і кількість клопотань щодо застосування досудового ув'язнення зменшилася майже на 30%, дослідження показують, що Польща все ще стикається з серйозними проблемами дотримання стандартів досудового ув'язнення. У доповіді "Fair Trials International" висловлено занепокоєння з приводу того, що прокурори та суди автоматично застосовують досудове ув'язнення в Польщі, не даючи відповідних обґрунтувань, і що доступ до адвоката чи до матеріалів справи під час затримання є дуже обмеженими [6].

За підсумками зазначеного дослідження був зроблений висновок про те, що практика прийняття рішення щодо попереднього ув'язнення у Польщі не відповідає стандартам Європейського суду з прав людини в ряді аспектів. У світлі цих висновків основними рекомендаціями були:

- Законодавець має розглянути питання про роз'яснення передумов для тримання під вартою, що містяться в Кримінально-процесуальному кодексі.

- Законодавець має запровадити максимальну тривалість тримання під вартою до суду. Повноваження продовжувати тривалість тримання під вартою за межі виняткової межі повинні бути передані Верховному Суду.

- Законодавець повинен запровадити правило, згідно з яким справи щодо осіб, які перебувають під вартою, повинні мати пріоритет у черговості розгляду над іншими справами у суді.

- Законодавець має в цілому запровадити положення про обов'язкову присутність підсудного під час слухання питання щодо досудового ув'язнення.

- Законодавець повинен запровадити обов'язкове юридичне представництво у випадках, коли прокурор вимагає застосування тримання під вартою або альтернативних запобіжних заходів.

- Суми, призначені як компенсація у разі незаконного попереднього ув'язнення, повинні бути збільшені.

- Законодавець повинен розглянути питання про запровадження нових запобіжних заходів (домашній арешт та електронний моніторинг) у Кримінально-процесуальний кодекс [7].

За останні два роки було констатовано суттєве зменшення випадків порушення права на свободу у Польщі. З січня 2016 року ЄСПЛ встановив порушення Польщею статті 5 ЄКПЛ у лише у трьох розглянутих ним справах, у всіх випадках порушення були пов'язані із тривалим

періодом тримання осіб під вартою під час досудового розслідування без з'ясування можливості застосування альтернативних заходів [8].

У справі «*Porowski v. Poland*» Суд зауважив, що «серйозність звинувачень сама по собі не може виправдати той факт, що заявника тримали під вартою більше чотирьох з половиною років ... Перелік інших, менш суворих запобіжних заходів міг би бути альтернативно розглянутий і застосований до заявника для забезпечення його присутності та участі в розгляді справи» [8].

Зменшенню випадків необґрунтованого обмеження права на свободу сприяли суттєві зміни кримінального процесуального законодавства, які вступили в дію липні 2015 року, і, на думку польських процесуалістів, являють собою появу цілком оновленого кримінального процесуального законодавства зі змагальною формою судочинства [1].

Загалом, кримінальне процесуальне законодавство Польщі розвиваються у напрямку гуманізації і демократизації його інститутів, наближення кримінально-процесуальних норм до європейських стандартів з прав людини. Слід відмітити, що такі процеси динамічні, зумовлені необхідністю постійного реагування з боку законодавця на вимоги сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Kruk Jaroslaw. Fundamental reform of Criminal Procedure Code // International Law Office. – 25 november 2013. . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: legalkw.pl/ru/zespol/jaroslaw-kruk/moje-artykuly/
2. Kodeks postępowania karnego // Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2013 r. poz. 1247) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>
3. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини // Забезпечення органами внутрішніх справ міжнародно-правових стандартів прав людини при охороні громадського порядку : [у 3 ч.] К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – (Науково-практичний, документально-джерельний та навчально-методичний комплекс : у 3 ч. / відп. Ред. Римаренко Ю. І. [та ін]). Ч. 2, Ч. 3. – 2001. – С. 93-122
4. Конституція Польщі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/konse.htm>
5. Criminal Justice and Defence Rights in Poland October 15, 2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fairtrials.org/country-profile-poland/>
6. The Practice of pre-trial detention in Poland. Research report / Helsinki Foundation for Human Rights. – December 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/20151214_Poland-PTD-Report.pdf
7. Decisions of violation of Article 5 and 6 of the European Convention on Human Rights (ECHR) by Poland since January 2016, as determined by the European Court of Human Rights (ECtHR). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2015/10/Poland-2017.pdf>

8. Porowski v. Poland / Рішення ЄСПЛ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-172100\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

Ключові слова: право на свободу, взяття під варту, затримання, запобіжні заходи, особиста недоторканність, кримінально-процесуальне право Польщі.

Ключевые слова: право на свободу, содержание под стражей, задержание, меры пресечения, личная неприкосновенность, уголовно-процессуальное право республика Польша.

Key words: right to freedom, detention, custody, coercive measures, personal inviolability, the Criminal Procedural law of Poland.

СМИРНОВ МАКСИМ ІВАНОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТИМЧАСОВОЇ ПЕРЕДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ТРИМАЮТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ АБО ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Кримінальне процесуальне законодавство України в частині міжнародного співробітництва держав у кримінальному судочинстві, незважаючи на впровадження відеоконференції (далі – ВК) у сферу міжнародної правової допомоги (ст. 567 КПК передбачає можливість проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом ВК), залишається неадекватним сучасним потребам розслідування і розгляду кримінальних проваджень, ускладнених іноземним елементом та потребує удосконалення.

КПК встановлює порядок тимчасової передачі особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання на території іноземної держави, а також тимчасової передачі до іноземної держави особи, яка відбуває покарання на території України (ст. 541 КПК), однак не дає визначення «тимчасової передачі». Під останньою необхідно розуміти передачу на погоджений з запитуваною державою строк особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання на її території, до запитуючої держави для давання показань або участі у проведенні інших процесуальних дій під час здійснення кримінального провадження, у якому вона не притягується до кримінальної відповідальності. Особа, тимчасово передається до запитуючої держави за умови її повернення у погоджений з запитуваною державою строк та при дотриманні імунітетів, встановлених ст. 12 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р.[1].